

КОГНИТИВНА ОТПОРНОСТ КАО КЉУЧНА КОМПЕТЕНЦИЈА ВОЈНЕ ПРОФЕСИЈЕ У УСЛОВИМА ИНФОРМАЦИОНОГ РАТОВАЊА

Руслана Гросу¹

Каталин-Виктор Попеску²

Достављен: 26.6.2026.

Језик рада: Српски

Кориговано: 21.8.2026.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 27.8.2026.

DOI број: 10.5937/vojdela2603107G

Апстракт: Савремено безбедносно окружење, које карактеришу хибридне претње, информационо ратовање и операције когнитивног утицаја великих размера, ставља све већи притисак на капацитете одлучивања војних лица и војних институција. У том контексту когнитивна отпорност јавља се као кључна компетенција војне професије, омогућавајући војним актерима да очувају аналитичку јасноћу, одупру се когнитивној манипулацији и одрже оперативну ефикасност у условима неизвесности и информационог преоптерећења. У раду се разматра когнитивна отпорност као вишедимензионална способност која се налази на пресеку индивидуалне когниције, организационе културе и системске институционалне прилагодљивости. Истраживање се бави централним истраживачким проблемом који се односи на питање како се когнитивна отпорност може концептуализовати и операционализовати као стратешка компетенција у савременим војним организацијама изложеним трајном информационом и психолошком притиску.

Циљ истраживања јесте да се разјасне концептуалне основе когнитивне отпорности и идентификују њене кључне функционалне компоненте на индивидуалном, организационом и системском нивоу. Анализа полази од претпоставке да јачање когнитивне отпорности унапређује способност војних институција да ублаже последице дезинформисања, управљања перцепцијом и когнитивних напада у савременим конфликтним окружењима. Методолошки истраживање се заснива на квалитативној концептуалној анализи, утемељеној на прегледу и синтези релевантне литературе из области студија безбедности, војне социологије и когнитивне психологије.

¹ Војна академија Оружаних снага „Александру чел Бун”, Кишињев, Република Молдавија, e-mail: ruslana.grosu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4871-737X>

² Војна академија Оружаних снага „Александру чел Бун”, Кишињев, Република Молдавија, e-mail: popescuvictor546@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-8485-1306>

Резултати истраживања указују на стратешки значај интеграција когнитивне отпорности у војно образовање, развој лидерства и процесе институционалног учења, ради јачања адаптивног одлучивања и оперативне ефикасности у сложеним безбедносним окружењима.

Кључне речи: *когнитивна отпорност, војно лидерство, одлучивање под стресом, хибридне претње, информационе операције, доктрина командовања заснованог на мисији*

Увод

Савремена безбедносна окружења карактеришу брза циркулација информација и намерни покушаји утицаја на перцепцију и процесе одлучивања. У таквим условима ефикасност војних актера не зависи само од оперативних способности већ и од њихове способности да очувају когнитивну јасноћу и дисциплиновано расуђивање у информационо засићеним окружењима. Одређена истраживања хибридних претњи и информационе манипулације наглашавају да савремени сукоби циљају како институционалне структуре, тако и људску когницију. Слично томе, истраживања когнитивног ратовања указују на то да савремено стратешко надметање настоји да утиче на перцепцију, поверење и процесе одлучивања. Таква динамика показује ширу трансформацију природе савременог сукоба, у којем противници настоје да дестабилизују друштва и институције обликовањем начина на који појединци тумаче информације и реагују на њих.

У том контексту војна професија мора се прилагодити јачањем когнитивних капацитета који омогућавају припадницима војске да тумаче сложена информациона окружења и одупру се манипулацији. Когнитивна отпорност стога се јавља као кључна професионална компетенција која подржава аналитичку јасноћу, ситуациону свест и ваљано расуђивање у условима информационог притиска и стратешке неодређености. Сам концепт отпорности развио се од уског схватања повезаног са опоравком након поремећаја ка тумачењу које наглашава прилагођавање, учење и способност ефикасног функционисања у условима неизвесности.

У оквиру војних организација когнитивна отпорност може се разумети као способност припадника војске и институција да очувају аналитичку дисциплину, одрже ситуациону свест и доносе ефикасне одлуке у окружењима која карактеришу стрес, неодређеност и информациони поремећаји. Војни лидери и доносиоци одлука често су принуђени да обрађују велике количине информација, истовремено процењујући претње, координирајући операције и предвиђајући понашање противника. Важно је истаћи да се когнитивна отпорност у оквиру војне професије не сме свести на индивидуалну психолошку особину. Напротив, она

представља професионалну способност уграђену у системе обуке, културу лидерства и процесе институционалног учења. Савремене оружане снаге морају развијати интелектуалне вештине које припадницима војске омогућавају критички да процењују информације и одупру се покушајима манипулације. Образовне иницијативе усмерене ка јачању аналитичког расуђивања и медијске писмености стога могу имати одлучујућу улогу у унапређењу когнитивне припремљености војних лица.

Значај когнитивне отпорности постаје јаснији и када се посматра у ширем оквиру националне отпорности. Истраживачи безбедности све чешће указују на то да отпорност функционише на више међусобно повезаних нивоа. Таква перспектива сугерише да се отпорност војних институција не може одвојити од шире отпорности друштва која оне штите.

Упркос све већој пажњи која се у студијама безбедности посвећује отпорности, постојећа истраживања углавном су била усмерена или на психолошку отпорност на индивидуалном нивоу, или на друштвену отпорност у оквирима националне безбедности. Истовремено, литература о хибридном претњама и когнитивном ратовању указује на рањивост процеса одлучивања у информационо засићеним окружењима. Међутим, релативно мало пажње посвећено је разумевању когнитивне отпорности као професионалне компетенције војних лица. Ово истраживање стога се бави недовољном концептуализацијом когнитивне отпорности у оквиру војне професије и настоји да развије оквир који објашњава начин на који ова способност функционише на различитим нивоима система одбране.

Ово истраживање ту концептуалну празнину разматра кроз анализу когнитивне отпорности као вишедимензионалне способности уграђене у професионалну војну културу, процесе организационог учења и шире системе одбране. Уместо да когнитивну отпорност посматра искључиво као индивидуалну психолошку особину, рад је концептуализује као професионалну компетенцију која функционише на више међусобно повезаних нивоа система одбране.

Основни циљ истраживања јесте да развије концептуални оквир који објашњава како когнитивна отпорност доприноси очувању ефикасног одлучивања у оквиру војне професије у сложеним информационим окружењима. Уместо да се усредсреди искључиво на информационе или психолошке аспекте савремених сукоба, у истраживању се анализира начин на који когнитивна отпорност доприноси очувању професионалног расуђивања и оперативне ефикасности. Овако усмерење све више потврђује литература из области војне психологије, која наглашава да успешно когнитивно функционисање под стресом има значајне последице у војним условима (Flood & Keegan, 2022).

Конкретније, истраживање има три међусобно повезана циља. Прво, разјашњава концептуалне основе когнитивне отпорности у оквиру шире литературе о отпорности и управљању безбедношћу. Друго, испитује однос између когнитивне отпорности и променљиве природе савремених сукоба, посебно у контексту хибридних претњи и когнитивног ратовања. Поред тога, идентифико-

вана су преклапања и разлике између различитих праваца у литератури, нарочито тамо где се војна и цивилна концептуализација међусобно разилазе. Ово је посебно значајно имајући у виду концептуална неслагања утврђена између академских и НАТО/војних приступа (Deppe et al., 2024), укључујући управљање безбедношћу, војну когницију, хибридне претње и људски учинак. Треће, истраживање предлагаје концептуални модел који објашњава како когнитивна отпорност функционише на три међусобно повезана нивоа система одбране: индивидуалном нивоу војне когниције, организационом нивоу институционалног учења и системском нивоу националне одбрамбене отпорности.

Студија примењује квалитативни концептуални истраживачки дизајн заснован на анализи литературе и теоријској синтези. Истраживање се ослања на структурирани преглед интердисциплинарне литературе из области студија безбедности, војне психологије, теорије отпорности и истраживања когнитивног ратовања. Кроз упоредну концептуалну анализу, идентификује кључне димензије когнитивне отпорности и испитује њихов значај за војне организације које делују у информационо интензивним окружењима. Овакав приступ нарочито је неопходан имајући у виду концептуалну фрагментисаност која и даље карактерише настајуће поље истраживања когнитивног ратовања, у којем јединствено разумевање још увек није у потпуности успостављено (Deppe & Schaal, 2024; Deppe, Fotescu, & Schaal, 2024). Интегрисањем увида из теорије отпорности, истраживања когнитивне безбедности и војних студија, рад доприноси концептуалном развоју когнитивне отпорности као кључне компетенције војне професије. Конкретније, студија унапређује расправу предлагањем вишеслојног концептуалног оквира који повезује индивидуалне когнитивне капацитете, механизме организационог учења и системску националну отпорност у оквиру јединствене аналитичке перспективе.

Когнитивни притисци у савременим конфликтним окружењима

Когнитивна димензија сукоба добија све већи стратешки значај, а војни професионалци морају деловати у окружењима која карактеришу информационо преоптерећење, неодређеност и намерни покушаји манипулације когнитивним процесима. Како наводе Чидем и сарадници, когнитивно ратовање циља саму „сиву масу“ и може нарушити способност спознавања, просуђивања и ефикасног реаговања, док Флад и Киган показују да војна лица рутински изводе сложене когнитивне операције под интензивним стресом (Cheatham et al., 2024; Flood & Keegan, 2022). Новија истраживања хибридних претњи и информационе манипулације наглашавају да савремени сукоби циљају и институционалне структуре и људску когницију. Како истичу Кацмарек и Холевинска, хибридне стратегије настоје да подривају националну кохезију и безбедност сложеним и неодређе-

ним методама које делују испод прага конвенционалног ратовања (Kaczmarek & Cholewińska, 2024: str. 91). Ово запажање указује на суштинску промену у природи сукоба: противници све чешће настоје да дестабилизују друштва и институције утичући на перцепцију, тумачење и процес одлучивања.

Упркос све већој академској пажњи посвећеној отпорности у студијама безбедности, већина постојећих истраживања усмерена је или на психолошку отпорност на индивидуалном нивоу, или на друштвену отпорност у оквирима националне безбедности. Студије о хибридним претњама и когнитивном ратовању наглашавају рањивост процеса одлучивања у информационо засићеним окружењима. Иако когнитивна отпорност представља централни аналитички фокус ове студије, неопходно је разумети стратешко окружење које такву отпорност чини нужном. Савремени безбедносни амбијент све више обликују хибридне претње и информационе операције које настоје да утичу на перцепцију и понашање, а не искључиво да постигну кинетичке ефекте. Хибридне претње комбинују војне, политичке, информационе, сајбер и економске инструменте како би искористиле рањивости друштава и институција. Такве претње ретко имају за циљ непосредну војну победу; уместо тога, оне настоје да изазову конфузију, наруше поверење и дугорочно ослабе процесе одлучивања. Хибридне стратегије користе и институционалне слабости и когнитивне рањивости како би дестабилизовале противнике без уласка у отворени сукоб. У том оквиру информационо ратовање има важну контекстуалну улогу: информационо окружење постало је стратешки домен у којем наративи, перцепције и тумачења могу утицати на исход сукоба. Брзо ширење информација, у комбинацији са технолошким развојем, као што су вештачка интелигенција и алгоритамско појачавање садржаја, створило је услове у којима се манипулација може одвијати невиђеном брзином и у невиђеним размерама (Kaczmarek & Cholewińska).

Млејнкова истиче да психолошке и информационе операције омогућене сајбер средствима све више користе когнитивне рањивости у друштвима и организацијама (Mlejnková, 2022: str. 38). Ове рањивости проистичу из инхерентних ограничења људске когниције, укључујући подложност емоционалним подстицајима, когнитивним пристрасностима и информационом преоптерећењу. Када се стратешки експлоатишу, такве рањивости могу изобличити перцепцију и подривати ефикасно одлучивање. Информационо окружење стога врши континуирани когнитивни притисак на војне актере. Команданти морају тумачити податке који потичу из различитих извора, истовремено процењујући поузданост и стратешки значај тих информација. У таквим околностима одржавање ситуационе свести постаје сложен когнитивни задатак. Млејнкова напомиње да савремена безбедносна окружења укључују интеракцију „система, информација и људи“, чиме се показује како технолошки и информациони системи ступају у интеракцију са људском когницијом и обликују оперативне исходе (Mlejnková, 2022: str. 39). Важно је истаћи да се ефекти информационих операција протежу изван војних организација и обухватају друштво у целини. Савремени сукоби све

више укључују друштвену димензију сукоба, у којој јавна перцепција, друштвена кохезија и политичко поверење постају мете стратешког утицаја (Mlejnková, 2022: str. 45). У таквим окружењима војне институције морају деловати унутар ширег екосистема друштвене отпорности.

Интеракција између друштвене и војне отпорности широко је препозната у студијама безбедности. Вигел, Микола и Јунтунен наглашавају да супротстављање хибридним претњама захтева приступ целог друштва, који интегрише војне, владине и друштвене актере (Wigell et al., 2021: str. V). У оквиру таквог приступа отпорност није ограничена на појединачне институције, већ обухвата заштиту виталних функција друштва у целини (Wigell et al., 2021: str. 10). Из те перспективе војна професија заузима суштинско место у широј архитектури националне отпорности. Војна лица морају бити способна да очувају когнитивну јасноћу чак и када су суочена са манипулисаним информацијама, нејасним сигнаlima и интензивним оперативним притиском. Истовремено, војне институције морају подржавати ове способности кроз обуку, доктрину и механизме институционалног учења.

Концепт когнитивне отпорности стога служи као мост између индивидуалне когниције и системске безбедности: на индивидуалном нивоу омогућава војним професионалцима да критички тумаче информације и одупру се манипулацији; на организационом нивоу подстиче институционално учење и аналитичку дисциплину; на системском нивоу доприноси заштити друштвене кохезије и националне безбедности. У том смислу контекстуални притисци које стварају хибридне претње и информационо ратовање не замењују традиционалне војне изазове; они, напротив, проширују домен у којем војни професионализам мора деловати. Све већи значај перцепције, тумачења и надметања наратива значи да је интегритет когнитивних процеса постао кључна компонента ефикасности.

Сходно томе, централни аргумент овог рада јесте да војна професија мора посматрати когнитивну отпорност као темељну компетенцију. Хибридне претње и информационо ратовање само илуструју услове у којима ова компетенција постаје видљива. Дубљи проблем односи се на способност војних професионалаца и институција да очувају рационално расуђивање и дисциплиновану анализу у условима неизвесности и когнитивног притиска.

Концептуализација когнитивне отпорности у војној професији на више нивоа

Когнитивна отпорност на индивидуалном нивоу

Концепт отпорности значајно се развијао током последњих деценија, ширећи се од своје првобитне примене у психологији и управљању катастрофама ка ширем аналитичком оквиру у студијама безбедности и стратешким студијама.

У савременој научној литератури отпорност се све чешће разуме као способност појединаца, организација и система да предвиде, апсорбују, прилагоде се и опораве од поремећаја и кризних догађаја (Linkov & Trump, 2019; Normandin & Therrien, 2016). Међутим, ово ширење појма довело је и до концептуалне дифузије, што је подстакло позиве за развијање интегрисанијих и контекстуално осетљивијих модела отпорности (Šimelytė et al., 2025).

У том контексту војна професија мора се прилагодити јачањем когнитивних капацитета који припадницима војске омогућавају да тумаче сложена информациона окружења. Когнитивна отпорност стога постаје кључна професионална компетенција која војним актерима омогућава да очувају аналитичку јасноћу упркос изложености информационом притиску и стратешкој неодређености. Сам концепт отпорности развио се током последњих деценија од уског разумевања опоравка након поремећаја ка ширем тумачењу које наглашава прилагођавање и учење. У истраживањима отпорности, отпорност се све чешће схвата као вишедимензионални приступ суочавању са неизвесношћу и поремећајима (Bízik et al., 2022, str. 133).

У оквиру студија безбедности ова концептуална еволуција довела је до све већег интересовања за когнитивну отпорност као кључну компоненту националне и организационе безбедности. Когнитивна отпорност односи се на способност појединаца и институција да очувају ефикасно когнитивно функционисање суочени са информационом поремећајима, психолошким притиском и стратешком неизвесношћу. Ова способност посебно је релевантна у војним окружењима, у којима доносиоци одлука морају тумачити сложене оперативне реалности у условима неодређености и временског притиска. Како истичу Флад и Киган, когнитивна отпорност односи се на степен у којем когнитивне функције могу да издрже ефекте стреса, док је у војним условима потреба за очувањем таквог функционисања посебно изражена будући да војна лица рутински извршавају когнитивно захтевне задатке у условима високог ризика (Flood & Keegan, 2022: str. 1–2).

Све већа академска пажња посвећена когнитивној отпорности тесно је повезана са појавом хибридних претњи и когнитивног ратовања. Ови облици стратешког надметања настоје да утичу не само на физички домен сукоба већ и на информационе и психолошке домene конфронтације. Истраживања хибридног ратовања показују да савремени сукоби све више обједињују кинетичке и некинетичке мере, те да се борбе данас одвијају како у информационом простору, тако и у физичким аренама (Splidsboel Hansen, 2017).

Слично томе, литература о когнитивном ратовању наглашава стратешки значај утицаја на саму људску когницију. Когнитивно ратовање дефинисано је као експлоатација људске когниције и технологије ради нарушавања, подривања, утицања на или мењања људског одлучивања, при чему се наглашава да се овај концепт издваја по свом посебном фокусу на когнитивне ефекте (Derpe & Schaal, 2024). Чифу сматра да когнитивно ратовање успева у политичким систе-

мима у којима је поверење у власт ниско, у којима друштвене поделе раздвајају људе по дубоким етничким, политичким, економским, друштвеним или културним линијама, и у којима се велики делови становништва осећају отуђено од државе и својих суграђана (Chifu, 2025: str. 66).

У таквом стратешком окружењу когнитивна отпорност омогућава војним актерима да очувају аналитичку дисциплину и ситуациону свест упркос изложености обмањујућим или противуречним информацијама. Она омогућава доносиоцима одлука да препознају когнитивне пристрасности, критички процењују изворе информација и очувају рационално расуђивање под стресом. У истраживањима когнитивне безбедности она је способност генерисања когниције за ефикасно одлучивање у реалном времену моделовањем процеса људског мишљења ради откривања сајбербезбедносних напада и развијања одбрамбених стратегија. С друге стране, према дефиницији, когнитивна безбедност представља способност откривања, карактеризације и супротстављања мисинформацијама, дезинформацијама и другим штетама заснованим на информацијама, као и облицима малигног утицаја међу људима. Отпорност, као део когнитивне безбедности, обухвата структурни контекст који штити људе од изложености дезинформацијама, као и способност да се оне идентификују, ограничи њихово ширење и ублаже њихови ефекти након излагања (Grahn & Taipalus, 2025). Чидам и сарадници додатно потврђују ову тврдњу, наводећи да когнитивно ратовање деградира способност спознавања, производње или спречавања знања, што значи да очување интегритета когниције сада има оперативни значај (Cheatham et al., 2024: str. 83).

Концептуални значај когнитивне отпорности стога лежи у њеној способности да повеже индивидуалну когницију и институционалну ефикасност. Она представља облик интелектуалне припремљености који допуњује физичку спремност и технолошку способност. У савременим безбедносним окружењима, која карактеришу сложеност и информациона засићеност, очување когнитивног интегритета постаје предуслов оперативног успеха. То је у складу и са ширим истраживањима система подржаних вештачком интелигенцијом, у којима се тврди да когнитивну отпорност треба дефинисати као способност да се одржи пажња, прилагоди променљивим захтевима и опорави од оштећења изазваних стресом у окружењима високог ризика (Picchi, 2025).

На индивидуалном нивоу когнитивна отпорност односи се на менталне способности које војним професионалцима омогућавају да ефикасно обрађују информације и доносе исправне одлуке у изазовним окружењима. Војна лица делују у условима који често укључују непотпуне информације, брзо променљиве околности и интензиван психолошки притисак. У таквим условима способност очувања јасноће мишљења и дисциплинованог расуђивања постаје од суштинског значаја. Више когнитивних компетенција доприноси индивидуалној когнитивној отпорности, укључујући критичко мишљење, ситуациону свест, когнитивну флексибилност, емоционалну регулацију и отпорност на когнитивне пристрасности. Ове компетенције све чешће се разматрају у литератури о когнитивном

ратовању и одлучивању у условима неизвесности (Cheatham et al., 2024; Nawaz, 2025). Наваз показује да се у дигиталном добу информације претварају у оружје ради манипулације јавним мњењем, утицаја на одлучивање и дестабилизације противника, због чега свест о пристрасностима и критичка процена постају неопходни (Nawaz, 2025: str. 21).

Критичко мишљење омогућава војним лицима да процењују изворе информација и откривају недоследности у противничким наративима. Ситуациона свест омогућава им да одрже тачно разумевање оперативног окружења упркос присуству противуречних сигнала. Чидам и сарадници изричито упозоравају да тактике засићења, лепљиве информације и делимичне истине могу усмеравати когницију на начине који изобличавају касније расуђивање, нарочито када искоришћавају пристрасност потврђивања и склоност мозга да прихвати дезинформације у условима перципиране претње (Cheatham et al., 2024: str. 84–85).

Когнитивна флексибилност, с друге стране, односи се на способност прилагођавања менталних модела као одговора на нове информације. У динамичним оперативним контекстима ригидно мишљење може довести до стратешког погрешног тумачења и оперативног неуспеха. Ефекти стреса на когницију посредовани су процесима процене, суочавања и поновне процене, што значи да отпорност делимично зависи од способности појединца да когнитивно преобликује и управља захтевним ситуацијама (Flood & Keegan, 2022). Емоционална регулација подједнако је важна, будући да стрес и емоционални притисак могу нарушити расуђивање и одлучивање. Истраживања војне когниције показују да су појединци који поседују снажну когнитивну отпорност боље оспособљени да управљају неизвесношћу и сложеностју. У војним условима когнитивно захтевни задаци често се извршавају под интензивним стресом, те је подстицање когнитивне отпорности стога висок приоритет (Flood & Keegan, 2022: str. 1).

Поред тога, концепт когнитивне спремности, који је предложио Грир (Grier), повезује се са способношћу одржавања перформанси у таквим условима (Flood & Keegan, 2022). Развој ових компетенција захтева систематску обуку и образовање. Системи војног образовања све више наглашавају аналитичко расуђивање, решавање проблема и одлучивање у условима неизвесности. Симулационе вежбе, анализа сценарија и ратне игре уобичајено се користе за развијање ових вештина. Такви приступи обуци у складу су са литературом која наглашава значај образовања заснованог на отпорности за јачање адаптивних когнитивних капацитета (Lesenciuc et al., 2022). Конкретније, методе унапређења когнитивне отпорности војних лица, укључујући интервенције засноване на свесној пажњи и приступе инокулације стресом, и закључују да такве методе могу значајно унапредити радну меморију, пажњу и толеранцију на стрес у војним популацијама (Flood & Keegan, 2022: str. 8).

Новија истраживања когнитивног ратовања наглашавају значај ране когнитивне припреме војних лица као средства за јачање институционалне отпорности на информациону манипулацију. Увођење обуке засноване на инокулацији

током почетних фаза војног образовања може значајно унапредити когнитивну отпорност оружаних снага. Према овом приступу, излагање регрута симулираним дезинформацијама и операцијама утицаја током обуке доприноси развоју заједничке свести о когнитивним претњама и припрема припаднике војске да препознају покушаје манипулације у оперативним окружењима (Bebber, 2025).

Таква обука функционише као облик превентивне когнитивне одбране, омогућавајући војним професионалцима да предвиде покушаје изобличавања перцепције или подривања институционалног поверења и да им се одупру. Упознавањем регрута са механизмима дезинформисања и психолошког утицаја, војне организације могу створити заједнички когнитивни оквир који јача колективну отпорност у оквиру целокупних снага. У том смислу когнитивна инокулација не унапређује само аналитичке способности појединачних припадника војске већ доприноси и широј оперативној ефикасности војних институција које делују у оспораваним информационим окружењима (Bebber, 2025). Излагањем припадника војске сложеним ситуацијама у контролисаним условима, програми обуке могу ојачати когнитивну отпорност пре него што се појединци суоче са стварним оперативним притисцима. Когнитивна одбрана требало би да постане основни скуп вештина сваког припадника здружених снага, чиме се когнитивна компетенција позиционира као део саме војне професије, а не као додатак намењен искључиво специјалистима (Cheatham et al., 2024: str. 87).

Организационе димензије когнитивне отпорности

Иако су индивидуалне когнитивне способности веома важне, когнитивна отпорност не може се у потпуности разумети без разматрања улоге војних институција, будући да организационе структуре, доктрине и процедуре одлучивања значајно утичу на начин на који се информације обрађују и тумаче унутар војних организација. У оквиру војних организација когнитивна отпорност може се концептуализовати као способност припадника војске и институција да очувају исправно расуђивање, ситуациону свест и аналитичку дисциплину у условима стреса и информационих поремећаја. Значај ове способности постаје очигледан када се узму у обзир когнитивни притисци са којима се суочавају команданти и доносиоци одлука који делују у сложеним окружењима. Војни лидери морају обрађивати велике количине информација, истовремено процењујући претње, координирајући операције и предвиђајући понашање противника. Очување ефикасне когниције у таквим околностима захтева више од техничке обуке; оно захтева интелектуалну дисциплину и критичку рефлексiju. Делмонте наглашава да одржавање оперативне ефикасности у оспораваним информационим окружењима захтева развој критичког мишљења и способности „превазилажења пристрасности” у процесима одлучивања (Delmonte, 2024: str. 4). Ове компетенције су од суштинског значаја за спречавање когнитивних изобличења која би могла угрозити оперативно расуђивање.

Поред индивидуалних когнитивних способности, когнитивна отпорност мора се разумети и као професионална способност уграђена у системе обуке, културу лидерства и процесе институционалног учења. Савремене оружане снаге стога морају развијати интелектуалне вештине које припадницима војске омогућавају да критички процењују информације и одупру се покушајима манипулације. Образовне иницијативе усмерене ка јачању аналитичког расуђивања и медијске писмености могу имати одлучујућу улогу у овом процесу. У том погледу Делмонте истиче значај образовних иницијатива, као што су програми медијске писмености осмишљени да подрже и оснаже припаднике војске да препознају манипулацију и да јој се одупру (Delmonte, 2024: str. 5).

Одређена истраживања војне отпорности сугеришу да робустност оружаних снага треба разумети као вишедимензионални феномен који обухвата психолошке, друштвене, институционалне и националне компоненте (Divišová et al., 2023). Ове димензије међусобно делују и обликују способност војних организација да очувају оперативну ефикасност у условима кризе, неизвесности и спољног притиска. Ефикасност когнитивних способности на индивидуалном нивоу тесно је повезана са институционалном отпорношћу, схваћеном као перципирана поузданост и функционална способност војних организација да подрже информисане процесе одлучивања (Steinberg, 2009). Када војне институције обезбеђују јасну доктрину, структурисане процедуре одлучивања и механизме организационог учења, оне јачају когнитивну стабилност својих припадника.

Институционална отпорност зависи од постојања механизма који омогућавају учење, прилагођавање и филтрирање информација. Отпорне институције морају бити способне да апсорбују шокове, уз очување функционалне стабилности и прилагођавање својих оперативних пракси (Linkov & Palma-Oliveira, 2017). Међутим, у когнитивном домену то подразумева више од једноставног континуитета: захтева се да институције активно смањују изобличења и подржавају исправно колективно расуђивање. Чидам и сарадници напомињу да је одбрана когнитивног простора војних лица од пресудног значаја и да америчка војска још увек нема довољно опипљиву заштитну функцију когнитивне безбедности унутар самих снага (Cheatham et al., 2024: str. 85).

Војне организације које подстичу аналитичку расправу, критичку рефлексiju и структурисану повратну информацију боље су оспособљене да очувају когнитивну отпорност. Супротно томе, ригидне хијерархијске културе које обесхрабрују преиспитивање могу повећати ризик од когнитивних изобличења и институционалних слепих тачака. Организационо учење стога представља централну компоненту когнитивне отпорности. Кроз процесе као што су програми научених лекција и анализе након извршених активности, војне институције могу идентификовати слабости у одлучивању и прилагодити своје праксе.

Доктринарни оквири такође имају важну улогу у обликовању когнитивног окружења унутар војних организација. Нарочито доктрина НАТО Савезничке команде за трансформацију о командовању усмереном ка извршењу мисије,

као и национални доктринарни документи попут ADP 6-0 Копнене војске САД (Headquarters, Department of the Army, 2019), наглашавају децентрализовано одлучивање и оснаживање потчињених старешина као основна начела ефикасног командовања. Слично томе, НАТО свеобухватни приступ и политички оквири усмерени на отпорност – укључујући НАТО основне захтеве за националну отпорност (NATO, 2016) – одражавају доктринарно препознавање когнитивне и информационе димензије савременог сукоба. Такви приступи у великој мери почивају на когнитивној компетенцији појединачних команданата, чинећи когнитивну отпорност предусловом ефикасног лидерства. То је посебно релевантно у когнитивно оспораваним окружењима, у којима проблем није само неизвесност већ намерно обликовање неизвесности путем манипулативних информација. Когнитивно ратовање настоји да утиче на ставове и понашање циљањем саме когниције, често испод прага отвореног сукоба и путем суптилних, кумулативних манипулација (Deppe & Schaal, 2024).

Поред тога, организациона отпорност захтева способност ефикасног управљања токовима информација. Војне институције морају развити процедуре које припадницима војске омогућавају да разликују релевантне информације од шума. У окружењима која карактерише информационо преоптерећење, способност приоритизације сигнала постаје кључна за очување оперативне ефикасности. Овај увид потврђује и литература о сарадњи човека и вештачке интелигенције, у којој Пики показује да когнитивни сломови, као што су сужавање пажње, колапс радне меморије и пристрасност аутоматизације, нису само психолошка питања већ оперативне рањивости у окружењима високог ризика (Picchi, 2025).

Институционална култура такође утиче на отпорност, јер организације које вреднују интелектуалну радозналост и критичко преиспитивање имају већу вероватноћу да се успешно прилагоде променљивим безбедносним окружењима. Насупрот томе, културе које обесхрабрују неслагање или алтернативне перспективе могу ненамерно ојачати когнитивне пристрасности. Сходно томе, когнитивна отпорност на организационом нивоу настаје из интеракције између пракси лидерства, механизма институционалног учења и система управљања информацијама.

Системска когнитивна отпорност и национална одбрана

Поред индивидуалног и организационог нивоа, когнитивна отпорност функционише и на системском нивоу националне одбране. Истовремено, на когнитивну отпорност утиче и шири оквир националне отпорности, који обухвата друштвену кохезију, поверење јавности у институције и заједнички национални идентитет (Bízik et al., 2022). Ови фактори обликују информационо окружење у којем војни актери делују и утичу на кредибилитет наратива са којима се сусрећу током кампања информационог ратовања. Противничке когнитивне операције

често настоје да ослабе управо ове везе између војних институција и друштва, подривајући поверење, легитимност и институционални кредибилитет. Савремена безбедносна окружења подразумевају сложене интеракције између војних институција, државних органа и цивилног друштва. У том смислу системска отпорност пружа шири контекст у којем се војна когнитивна отпорност или јача, или слаби.

Концептуални значај когнитивне отпорности постаје још јаснији када се разматра у ширем оквиру националне отпорности. Истраживачи безбедности све чешће наглашавају да отпорност функционише на више међусобно повезаних нивоа. Отпорност треба анализирати као угнежђен” или слојевито својство које истовремено функционише на друштвеном, националном и европском нивоу (Wigell et al., 2021: str. 19, str. 2). Овакво слојевито разумевање сугерише да се отпорност војних институција не може одвојити од шире отпорности друштва којем оне служе.

Приступи безбедности засновани на учешћу целог друштва наглашавају да се отпорност мора протезати изван војних организација. Новија истраживања усмерена на отпорност указују на то да отпорност треба посматрати као слојевиту, друштвено уграђену и адаптивну, а не као искључиво као техничко својство (Laine & Petersson, 2025). Отпорност пограничних простора и друштвена отпорност се све чешће разумеју као феномени који не обухватају само институционалну способност већ и информисане, ангажоване и повезане заједнице (Laine & Petersson, 2025).

Системска когнитивна отпорност стога захтева сарадњу између војних и цивилних институција. Стратешко комуницирање, програми медијске писмености и механизми психолошке одбране могу допринети јачању друштвене отпорности на манипулацију. У овом контексту израз „механизми психолошке одбране” односи се на координисане институционалне мере и индивидуалне когнитивне стратегије осмишљене ради заштите становништва и организација од ефеката дезинформисања, пропаганде и когнитивне манипулације. На институционалном нивоу такви механизми обухватају структурисане програме противнаратива, кампање јавног информисања и курикулуме медијске писмености; на индивидуалном нивоу укључују когнитивне технике, као што су технике претходног разоткривања манипулативних садржаја, односно пребункинг, критичка процена извора информација и метакогнитивна свест о сопственим когнитивним пристрасностима (видети: Grahn & Taipalus, 2025; Bebbler, 2025). Државе изложене хибридним претњама све више препознају вредност таквих мера. У том ширем смислу отпорност националне одбране не би требало да обухвати само војну спремност и отпорност инфраструктуре већ и заштиту јавне способности тумачења, друштвеног поверења и информисаног грађанства. Системска отпорност пружа стратешки контекст у којем функционишу индивидуална и организациона отпорност. Отпоран систем националне одбране подржава војне институције обезбеђивањем стабилнијих информационалних окружења, снажније

међуинституционалне координације и отпорније јавне сфере. У том смислу когнитивна отпорност не може се свести само на војника или команданта; она је делимично условљена стањем информационог екосистема у којем функционишу војне институције.

Ефикасност когнитивне отпорности стога зависи од интеракције између ових нивоа. Слабост на једном нивоу може подривати отпорност на другим нивоима. На пример, чак и високо обучени појединци могу имати тешкоће да очувају когнитивну јасноћу уколико институционалне процедуре стварају прекомерно информационо оптерећење. Супротно томе, снажне институционалне праксе могу бити недовољне уколико појединци не поседују когнитивне вештине неопходне за критичко тумачење информација. Због тога се у овом раду когнитивна отпорност концептуализује као професионална компетенција распоређена кроз систем одбране, а не као искључиво индивидуална особина.

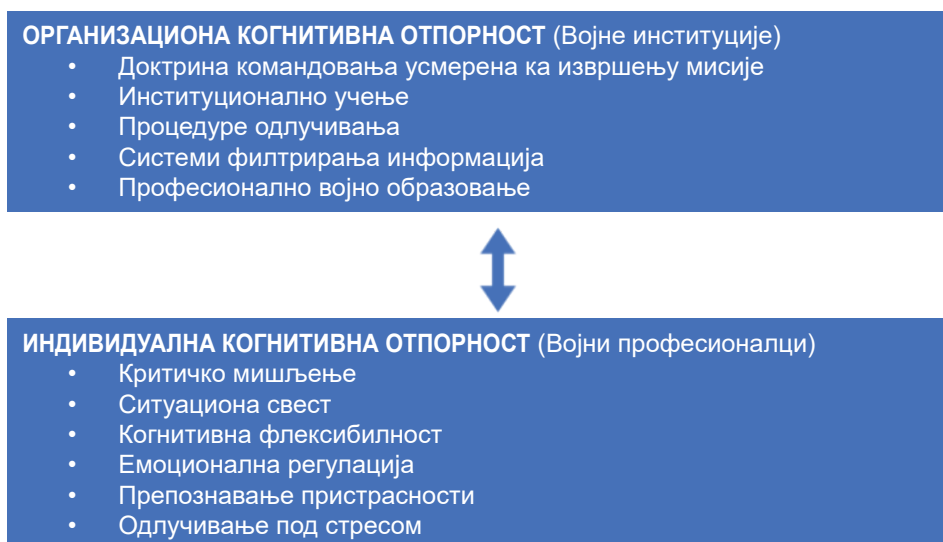
Ова перспектива подржава вишеслојни концептуални модел предложен у раду, који повезује индивидуалну когнитивну компетенцију, институционалне механизме отпорности и системску отпорност националне одбране у јединственом аналитичком оквиру. Слика 1 пружа визуелну синтезу концептуалног оквира предложеног у овом истраживању. Иако се у тексту индивидуалне, организационе и системске димензије когнитивне отпорности разматрају одвојено, приказано је како ови нивои међусобно делују у оквиру шире архитектуре система одбране.

Представљањем когнитивне отпорности као вишеслојне способности која повезује индивидуалне компетенције, процесе институционалног учења и структуре националне отпорности, модел разјашњава начин на који ове димензије међусобно делују у савременим системима одбране. Тиме се нуди структурисана перспектива за разумевање улоге когниције у савременој војној професији. Ова концептуална интеграција доприноси превазилажењу претходно фрагментисаних расправа о отпорности, когнитивном ратовању и војној професији, обезбеђујући кохерентну аналитичку основу за будућа емпиријска истраживања.

СИСТЕМСКА КОГНИТИВНА ОТПОРНОСТ (Систем националне одбране)

- Отпорност целог друштва
- Стратешко комуницирање
- Национална информациона безбедност
- Психолошка одбрана
- Цивило-војна координација

Слика 1. Вишеслојни концептуални модел когнитивне отпорности у војној професији

Закључак

Когнитивну отпорност треба разумети као темељну компетенцију војне професије у савременим безбедносним окружењима обликованим хибридним претњама и информационим ратовањем. Савремени сукоби све више циљају когнитивну димензију војне делатности настојећи да утичу на перцепцију, изобличе тумачење и поремете процесе одлучивања. У таквим контекстима очување аналитичке јасноће и дисциплинованог расуђивања постаје од суштинског значаја за одржавање оперативне ефикасности.

Истраживање показује да се когнитивна отпорност не може свести на индивидуалну психолошку особину. Напротив, она представља вишедимензионалну професионалну способност која проистиче из интеракције између индивидуалних когнитивних компетенција, институционалних пракси и шире отпорности система националне одбране. На индивидуалном нивоу когнитивна отпорност обухвата критичко мишљење, когнитивну флексибилност, ситуациону свест и способност одупирања когнитивним пристрасностима у условима стреса и информационог преоптерећења. На организационом нивоу зависи од институционалних механизма који подржавају структурисано одлучивање, аналитичку рас-

праву и организационо учење. На системском нивоу когнитивна отпорност тесно је повезана са друштвеном отпорношћу, поверењем јавности у институције и стабилношћу информационог окружења у којем војни актери делују.

Концептуализацијом когнитивне отпорности кроз ове међусобно повезане нивое, у раду се указује на потребу да се когнитивни аспекти експлицитније интегришу у војну доктрину, професионално војно образовање и процесе институционалног учења. Програми обуке који развијају аналитичко расуђивање, препознавање пристрасности и одлучивање у условима неизвесности могу ојачати способност војних лица да ефикасно делују у когнитивно оспораваним окружењима. Истовремено, војне институције морају развијати организационе културе и праксе управљања информацијама које подржавају исправно колективно расуђивање.

Концептуални оквир предложен у овом истраживању доприноси текућој научној расправи о трансформацији војне професије у контексту когнитивног ратовања. Повезивањем индивидуалне когниције, институционалне отпорности и системских одбрамбених структура вишеслојни модел разјашњава начин на који когнитивна отпорност функционише као повезујућа способност између професионалне војне компетенције и шире отпорности система националне безбедности.

Будућа истраживања требало би додатно да испитају како се когнитивна отпорност може операционализовати и емпиријски процењивати у оквиру војних организација. Компаративне студије различитих система одбране, као и емпиријска истраживања спроведена кроз обучања окружења и оперативне симулације, могла би пружити драгоцене увиде у механизме који у пракси јачају или слабе когнитивну отпорност. Таква истраживања допринела би не само теоријском прецизирању овог концепта већ и развоју отпорнијих војних институција способних да ефикасно делују у све сложенијим и информационо засићенијим безбедносним окружењима. У том смислу јачање когнитивне отпорности може постати један од кључних изазова војне професије у XXI веку.

Литература

[1] Bebbler, R. (2025). Information inoculation: Preparing US warfighters for cognitive war. Hudson Institute.

[2] Bizik, V., Kosárová, D., Potočňák, A., & Stojar, R. (2022). Hybrid interference: From the particular to a continuum, empirical test of the multi-dimensional concept of "hybrid". *Obrana a Strategie (Defence and Strategy)*, 22(1), 75–88. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.22.2022.01.075-088>

- [3] Cheatham, M. J., Geyer, A. M., Nohle, P. A., & Vazquez, J. E. (2024). Cognitive warfare: The fight for gray matter in the digital gray zone. *Joint Force Quarterly*, 114, 83–91. <https://digitalcommons.ndu.edu/joint-force-quarterly/vol114/iss2/15/>
- [4] Chifu, I. (2025). Conceptualization and epistemological evaluation: The cognitive warfare. In I. Chifu, E. Mârzac, & V. Konstantinova (Eds.), *Cognitive-Informational Warfare in the Romania - Republic of Moldova - Ukraine Trilateral* (pp. 47–72). RAO Bucharest.
- [5] Delmonte, A. L. (2025). JCSP 51 – PCEMI n° 51 service paper étude militaire [Military study paper]. Department of National Defence.
- [6] Deppe, C., Fotescu, A., & Schaal, G. S. (2024). The understanding of cognitive warfare in comparative perspective: Taking stock and bridging the gap to extant literatures. Helmut Schmidt University/University of the Federal Armed Forces.
- [7] Deppe, C., & Schaal, G. S. (2024). Cognitive warfare: A conceptual analysis of the NATO ACT cognitive warfare exploratory concept. *Frontiers in Big Data*, 7, Article 1452129.
- [8] Divišová, V., Frank, L., Bízik, V., & Novotný, A. (2023). A resilient soldier, a resilient state: A tool for measuring Czech Armed Forces' resilience against hybrid interference. *Obrana a Strategie (Defence and Strategy)*, 23(1), 173–191. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.23.2023.01.173-191>
- [9] Flood, A., & Keegan, R. J. (2022). Cognitive resilience to psychological stress in military personnel. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 809003. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.809003>
- [10] Grahn, H., & Taipalus, T. (2025). Defining comprehensive cognitive security in the digital era: Literature review and concept analysis. *Journal of Information Warfare*, 24(2), 39–59. <https://www.jinfowar.com/journal/volume-24-issue-2/defining-comprehensive-cognitive-security-digital-era-literature-review-concept-analysis>
- [11] Headquarters, Department of the Army. (2019). ADP 6-0: Mission command: Command and control of Army forces. U.S. Army.
- [12] Kaczmarek, K., & Cholewińska, D. (2024). Security and hybrid threats. *Przegląd Nauk o Obronności*, 20, 91–100. <https://doi.org/10.37055/pno/208458>
- [13] Kosárová, D., Bízik, V., & Potočník, A. (2024). Cognitive resilience: Assessing critical factors in military personnel. *Obrana a Strategie (Defence and Strategy)*, 24(2), 133–156. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.24.2024.02.133-156>
- [14] Laine, J. P., & Petersson, B. (2025). Resilience as adaptive deterrence in an era of strategic uncertainty. In J. P. Laine & B. Petersson (Eds.), *Resilience as deterrence: Towards a comprehensive security panorama* (pp. 1–15). IOS Press.
- [15] Lesenciuc, A., Nagy, D., & Lesenciuc, S. (2022). Societal resilience: Between resilience through education and resilience through war. *International Conference RCIC'22 „Redefining Community in Intercultural Context”*, Braşov, Romania, 25–32.
- [16] Linkov, I., & Palma-Oliveira, J. M. (2017). Infrastructure resilience assessment, management and governance. In *Resilience and risk* (pp. 147–187). Springer.
- [17] Linkov, I., & Trump, B. D. (2019). Resilience and governance. In *The science and practice of resilience* (pp. 35–52). Springer.

- [18] Mlejnková, P. (2022). Issues of resilience to cyber-enabled psychological and information operations. *Vojenské Rozhledy*, 31(1), 38–50.
- [19] NATO. (2016). Baseline requirements for national resilience. NATO Allied Command Transformation.
- [20] Nawaz, F. (2025). Psychological warfare in the digital age: Strategies, impacts, and countermeasures. *Journal of Future Building*, 2(1), 21–30.
- [21] Normandin, J.-M., & Therrien, M.-C. (2016). Resilience factors reconciled with complexity: The dynamics of order and disorder. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 24(2), 107–118.
- [22] Picchi, A. (2025). Designing for cognitive resilience in human-AI teams: A neuroadaptive approach to operational integrity and decision superiority. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/392933806_Designing_for_Cognitive_Resilience_in_Human-AI_Teams_A_Neuroadaptive_Approach_to_Operational_Integrity_and_Decision_Superiority
- [23] Šimelytė, A., Vveinhardt, J., & Deikus, M. (2025). Socioeconomic resilience in the context of sustainability: A comparison of the Nordic and Baltic states. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 47(2), 187–204. <https://doi.org/10.15544/mts.2025.15>
- [24] Splidsboel Hansen, F. (2017). Russian hybrid warfare: A study of disinformation. Danish Institute for International Studies.
- [25] Steinberg, P. F. (2009). Institutional resilience amid political change: The case of biodiversity conservation. *Global Environmental Politics*, 9(3), 61–81. <https://doi.org/10.1162/glep.2009.9.3.61>
- [26] Wigell, M., Mikkola, H., & Juntunen, T. (2021). Best practices in the whole-of-society approach in countering hybrid threats. European Parliament.

Р е з и м е

Савремено безбедносно окружење одређено је све већом распрострањеношћу хибридних претњи, информационог ратовања и операција когнитивног утицаја великих размера, које стварају притисак без преседана на капацитете одлучивања војних лица. У том контексту когнитивна отпорност јавља се као кључна професионална компетенција војне професије, омогућавајући војним актерима да очувају ситуациону свест, одупру се информационом изобличењу и одрже ефикасно расуђивање у условима неизвесности и психолошког притиска. У раду се когнитивна отпорност разматра као вишедимензионална професионална компетенција која се налази на пресеку индивидуалне когниције, организационе културе и системске институционалне прилагодљивости. Централни истраживачки проблем односи се на питање како се когнитивна отпорност може концептуализовати и операционализовати као стратешка компетенција у савременим

војним организацијама које су трајно изложене информационом и психолошком притиску. Истраживање примењује квалитативни концептуални истраживачки дизајн, заснован на структурисаном прегледу интердисциплинарне литературе из области студија безбедности, војне психологије, теорије отпорности и истраживања когнитивног ратовања.

Анализа је структурисана око три међусобно повезана нивоа когнитивне отпорности. На индивидуалном нивоу когнитивна отпорност обухвата менталне способности које војним професионалцима омогућавају да ефикасно обрађују информације, одржавају ситуациону свест и доносе исправне одлуке у изазовним окружењима. Кључне компетенције укључују критичко мишљење, когнитивну флексибилност, емоционалну регулацију и отпорност на когнитивне пристрасности, односно способности које се могу развијати кроз систематску обуку, симулационе вежбе и образовне приступе засноване на инокулацији. На организационом нивоу когнитивна отпорност концептуализује се као институционална способност уграђена у системе обуке, културу лидерства и процесе организационог учења. Доктринарни оквири, укључујући начела командовања усмереног ка извршењу мисије, како су формулисана у НАТО доктрини и документу АДП 6-0, имају значајну улогу у обликовању когнитивног окружења подстицањем децентрализованог одлучивања. На системском нивоу когнитивна отпорност разуме се као компонента шире отпорности националне одбране, која обухвата друштвену кохезију, поверење јавности у институције и интегритет информационог екосистема.

У раду се разматра и системска димензија кроз анализу начина на који приступи засновани на учењу целог друштва доприносе заштити јавне способности тумачења. У том контексту „механизми психолошке одбране” односе се на координисане институционалне мере и индивидуалне когнитивне стратегије осмишљене да заштите становништво од дезинформисања, пропаганде и когнитивне манипулације, делујући кроз програме противнаратива, курикулуме медијске писмености, технике пребункинга и метакогнитивну свест о когнитивним пристрасностима.

Основни допринос овог истраживања јесте вишеслојни концептуални оквир који повезује индивидуалне когнитивне компетенције, механизме организационог учења и системске структуре националне отпорности у оквиру јединствене аналитичке перспективе. Оквир разјашњава начин на који три нивоа међусобно делују: индивидуалне когнитивне способности зависе од институционалних структура подршке, организациона отпорност захтева когнитивно припремљена војна лица, док је системска отпорност делимично условљена стањем информационог екосистема у којем војне институције функционишу.

Резултати истраживања указују на стратешки значај интегрисања когнитивне отпорности у војно образовање, развој лидерства и процесе институционалног учења. Будућа истраживања требало би да испитају како се когнитивна отпорност може операционализовати и емпиријски процењивати у оквиру војних орга-

низација, укључујући компаративне студије различитих система одбране и емпијска истраживања у обучним окружењима. Јачање когнитивне отпорности може се показати као један од кључних професионалних изазова војног позива у XXI веку.

Кључне речи: *когнитивна отпорност, војно лидерство, одлучивање под стресом, хибридне претње, информационе операције, доктрина командовања заснованог на мисији*

© 2026 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

